

«Баланың өз-өзіне қызмет етуі»

Қазақ атамыз: «Баланың 5 жасқа дейін алақанына салып аяла, 13 – ке дейін құлынша жұмса, 13-тен бастап өзінмен теңдей етіп ұста» деген екен. Халық даналығы бойынша еңбек тәрбиесінің 5 жастан басталатыны айтылып отыр. Дегенмен психологтар балаға 3 жасынан бастап дастарғанға табақтарды, қасықтарды тасуға болатынын айтады. Алайда бұл жас баланың ойын жасы болғандықтан анасына дастарханды жасауға немесе жинауға көмектесуді көбіне ойын ретінде қабылдайды. Осыған карамастан баланың денесі еңбекке икемделе бастауы үшін 3 жасынан бастап – ақ балабақшада, үйде кішігірім істерді істеуге рұқсат етіледі. Мұндай жағдайда мен өз тәжірибемде көмекші ретінде қолданып оларды үйретемін. Баланың жұмысқа деген ынтасы артқан сайын ісі де жемісті бола бастайды. Егер тапсырылған істі тиянақты атқарса, онда мақтау айтып балаларды қолдап отырамыз. Сонда баланың бойында ерік-жігер мен өзіне деген сенім пайда болады.

Халқымыз «Баланы жастан» деп текке айтпаса керек. Неғұрлым еңбекке ерте бейімделген бала, соғұрлым іске епті келеді. Сондықтан балаға ойнап болған соң ойыншықтарын жинатып немесе бірге жинап, шаң сүрту, гүлге су құю секілді карапайым іс-әрекеттерді балабақшада үйретіледі. Себебі еңбек тәрбиесі бала тәрбиесінің ең маңызды бөлігі Еңбек баланың адамгершілігінің қалыптасуына орасан зор әсер етеді. Еңбек ету арқылы сол істерге қатысты мәліметтер мен ептілікті бойына жинақтай береді. Әрі денесі де шыныға түседі. Сондай-ақ еңбек балаларды ұйымшылдыққа, жігерлі іске, көркем шығармашылыққа, іскерлікке баулиды.

«Жігітке жетпіс өнерде аз» деген аталарымыздың сөзін еске алсақ, жетпіс өнерлік қасиет адамның бойына еңбектену арқылы ғана қалыптасады. Алдымызда тірбиелеп отырған балаларымыз балабақшадан еңбекке машыктанса, болашақта сегіз қырлы, бір сырлы болатынына күмәнім жоқ.

Балаларды еңбек сүйгіш етіп өсіру үшін ерте жастан – ақ осыған психологиялық жағынан дайындау қажет. Бала есейген сайын одан күрделірек істерді орындауын талап етудің пайдасы зор. Сондай-ақ баланы еңбекке баулуда оны табандылыққа үйретудің мәні бар. Еңбекке деген дағды дамып, ол әдетке аналса ғана нәтижесін бермек.

Жас өспірімді еңбекті құрметтеу және сүйуге тәрбиелеу мектепке дейінгі яғни балабақшаның мнәгігі міндеттерінің бірі. Балабақшада балаларды еңбекке қызығушылығын тәрбиелеу, келешекте оған өзінің саналы, белсенді әрекетін ынтасын қалыптастыру. Баланың басқа адамдарға пайдасын тигізетін еңбекке даярлығын қалыптастыру. Бұл баланы еңбекке баулу мектепке дейінгі мекеме, мектеп және ата-анасының қатысуымен жүзеге асырылады. Сондай-ақ балаларымыздың жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор ккңіл бөлу қажет. Балалардың қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды көрсетілгеніндей – ақ ертенгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күдіретті күш.

Еңбек тәрбиесінің негізгі міндеттеріне баланың тұлғасын еңбекте тәрбиелеу және олардың еңбек іс-әрекетін қалыптастыру болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды еңбекке тәрбиелеу- тәрбиенің жалпы жүйесінің құрамды бөлігі. Еңбекке тәрбиелеу, баулу және кәсіптік бағдар мектеп жасына дейінгі балалардың болашақ қоғамдық пайдалы өнімді еңбекке тікелей қатысуы және оған деген саналы көзқарасты тәрбиелеудің адамзат болып өсуінің, жеке адамды адамгершілік және зиялы көзі болып табылады. Сонымен қатар мұны еңбек тәрбиесінің мақсаты деп түсінуіміз қажет.

Еңбек тәрбиесі – мектеп жасына дейінгі балаларды еңбекқорлыққа, еңбекті құрметтеуге еңбек мәдениетін үйренуге бейімді олардың еңбек ету шеберлігі мен дағдысын қалыптастыруға бағытталған тәрбиенің бір саласы. Еңбек тәрбиесі барлық халықтар мен ұлттардың дәстүрлі халықтық педагогиканың негізгі құрамдас бөлігі ретінде дамыған. Мысалы: қазақ халқының дәстүрлі тәлім тәрбие беру жүйесінде жас кезінен бастап еңбекке, белгілі бір кәсіпке баулыған әрбір жас сәби «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей» деген мақал рухында тәрбиеленген. Өз тәжірибемде еңбек білім берумен тығыз байланысты жүзеге асырылады. Оқу

еңбегінің барысында бала ұқыптылыққа, еңбекқорлық, еңбек ету дағдысы қалыптасады. Сондықтан жас жеткіншектің дамуы үшін бірден-бір қажетті нәрсе ол – еңбек.

А.С. Макаренко балаларды еңбекке қай жастан тәрбиелеу керек? Деген сұраққа мүмкіндігінше ертерек бастау керек деп көрсетті. Ал баланы еңбекке тәрбиелеудің бастапқы ұясы отбасы сосын балабақша. Бұл ретте ата-ананың балабақша тәрбиешілерінің орны бірінші кезекке қойылады. Бала кез-келген сәтте үйдегі адамдарға алдындағы тәрбиешісіне еліктейтін болғандықтан олар өздерінің бала алдындағы іс-әрекет қимылдарына ерекше мән беру керек. Балалар сол үлкендерден көргенін жасауға талпынады.

Адамды – адам еткен еңбек. Жалпы адам баласы өмірге келген күннен бастап еңбекпен тығыз байланыста болады. Себебі, шыр етіп өмір есігін ашқан сәттен бастап ана сүтін емудің өзі еңбекке жатады. Еңбек – дегеніміз бойымыздағы энергия яғни күшіміз, осы күшті пайдаланудың өзі еңбек. Адамдар еңбек ету арқылы көптеген жетістіктерге жетеді. Күнделікті ішіп жейтін тағам мен киімнің өзі еңбекпен келеді. Балалардың еңбегі туралы айтатын болсақ күнделікті өмірде кездесетін көзге көріне бермейтін, өзіміз мән бере бермейтін еңбек түрлері өте көп. Мысалы: 2-3 жастағы баланың өздігінен тамағын ішіп жеуі, ойыншығын, киімін жинауының өзі олар үшін үлкен еңбек. Баланың өз-өзіне қызмет қыла білуінің өзі еңбекке жатады. Еңбекке баулу арқылы баланың есте сақтау, көру, сезіну қабілеттері арта түседі. Мысалы: шұлығын, қолғабын, бас киімін, көйлегін киетін кездеоны қай жерге киетінін, ойлау, көру, есте сақтау қабілеттері арқылы жасалады. Баланың әр жасаған, еңбегін, қылығын мақтап отыру қажет. Мысалы ой жарайсын, бәрекелді, өте жақсы, керемет деген сөздер баланы еңбек етуге деген қызығушылығын оятады. Баланы ойын арқылы да еңбекке баулуға болады. Баланың ойынына аса мән беру керек. Ұлы педагог А.С.Макаренко айтқандай бала ойын кезінде қандай болса, кейін есейгенде жұмыс орынында да сондай болады. Сондықтан ойын кезінде баланы қадағалап, ойынына мән беру керек. Егер дұрыс емес екеніне көз жеткізсеңіз, дұрыс жолға бағыттау керек. Бала ойын ойнағанда үлкендерден немесе теледидардан көргендерін қайталайды. Өйткені ойын кезіндегі іс-әрекеті, қимыл қозғалысы бәрі өз отбасында көрген білгендердің айқын дәлелі. Баланың ойыны арқылы отбасындағы беріп жатқан тәрбиенің қандай екенін аңғаруға болады және қандай мамандық иесі екенін білуге болады. Сондықтан баланың көзінше артық сөз, артық қимыл жасаудың қажеті жоқ. Балаға ата-ана жақсы жағынан көрінуі қажет. Сондай-ақ баланы еңбекке баулу арқылы адамгершілікке, мейірімділікке тәрбиелеу болып есептеледі. Мысалы жерде жатқан нанды алып қоюы, киімін күтіп киюі бәрі адамгершілікке, үлкендердің еңбегін сыйлағаны болып есептеледі.

Балабақшадағы балалардың еңбегі.

Балалардың еңбекке деген дұрыс көз-қарасын қалыптастыру, өз-өздеріне қызмет етуге үйрету, бір-біріне кедергі жасамай еңбек етуге үйрету. Ойғап болған соң ойыншықтарын орын-орына жинауға тәрбиелеу. Балаларды балабақшадағы еңбек жұмыстарына араластыру, ойын бұрышындағы кезекшілікті атқаруға үйрету. Үлкендердің көмегімен жаз айларында даладағы гүлдерді суару, ағаштарға су құю, түптерін қопсыту, сырырысу, коқыстарды жинауға үйрету. Сабақ уақытында оқу құралдарын тарату, орындарына жинауға, тамақ ішер кезде, тарелка, қасықтарды қою, ішіп болғанда жинасу сияқты жұмыстарға балабақшадан үйретеміз. Үлкендердің еңбегінің және еңбектің қажеттілігі жөнінде түсінік беріп отырамыз. Сонымен қатар балаларды алдына мақсат қоя білуге, оған жетуге үйрету жұмыс істеу мәдениетін қалыптастыру. Балабақшадағы арнайы жабдықтарды дұрыс пайдалану, қадірлеу, қайта орнына қою, бір-біріне көмек көрсетуге тәрбиелеу. Балаларды жұмысты бастап оны аяғына дейін жеткізуге тәрбиелеу. Балабақшадағы еңбек жұмыстарына қатысу, ұжымдық еңбекке үйрету. Ертегі, әңгімелерді кейіпкерлер арқылы «Еңбек түбі – зейнет» екенін түсіндіру. Үлкендер еңбегін құрметтеуге баулу. Мысалы: «Бір уыс мақта», «Бұзау бақтым», «Қайдан келдің бауырсақ?» деген әңгіме, ертегілер арқылы балаларға барлық заттардың еңбекпен келетіндігін түсіндіру. Балаларды еңбек түрлерімен және кәсіптермен таныстыру. Ұжымдық еңбекті татулықпен ұйымдастырып атқаруға үйрету. Еңбектің әр түріне баланың

қызығушылығын ояту, ұжымда еңбек етуді белсенділік ынта ықылысын көрсетуді қолдау. Өз қолымен жасаған еңбегіне қуаныш мақтаныш сезімін тудыру. Еңбекке қызығушылығын тәрбиелеп жағымды көзқарас тудыру. Еріншек, жалқаулық, шалағайлық, ұқыпсыздықтан жиренуге баулу, яғни жол бермеуге тәрбиелеу. Бақыт адамға еңбек арқылы келетінін ұғындыру. Психология ғылымының мәліметтері бойынша сәбилік шақтың өзінде-ақ бала кездейсоқ нәрселерді емес, өзінің басты деп санайтындарын негізге алады, 3 жасында өз іс-әрекетін мақсатқа бағындырады. Ол өскен сайын тәрбиешіге айналасындағы адамдарға пайдалы іс істеуге талаптанады, өзге тілегін осыған бағындырады, ерік жігерін, күшін жұмсайды, бастаған ісін аяқтап шығуға тырысады. Отбасында, балабақшада дұрыс ұйымдастырылған еңбекбаланың мінез-құлқының моральдық жағымен, қатар ерік жігер, мақсаттылық, табандылық сияқты адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеп, еңбекке күш жұмсау дағдысын қалыптастырады. Еңбек барысында тапсырылған жұмыстың қажеттілігін мәнділігін түсіну баланың еңбекке қызығушылығын дамытып, еңбегінің нәтижесін рухани нәр алу, қанағаттану, жауапкершілік сезімін тудырады. Ал мәнін түсінбеген еңбек оларды қызықтырмайды. Сөйтіп сәбилік және мектепке дейінгі шақтағы еңбек барысында баланы жан-жақты дамытудың еңбекке деген дұрыс көзқарасын қалыптастыруға негіз қаланады. Тәрбиеші көптеген еңбек дағдыларын үйрету, бекіту, дамыту үшін ойынды еңбекпен жалғастырады. Мысалы: балалар қуыршақпен ойнауда бірқатар еңбек процесін орындайды, қуыршақты киіндіру мен шешіндіру, қуыршақ бұрышын жинау, оның киімдерін жуу, ыдыстарын жинау, жуу т.б жұмыстар үйренеді.

Балабақшадағы еңбек тәрбиесінің міндеттері: 1) балаларды үлкендердің еңбегімен таныстыру және оған құрметпен қарау сезімін ояту. 2) қарапайым еңбек дағдыларына баулу. 3) еңбекке қызығушылығын, дербестігіне тәрбиелеу. 4) көпшілік үшін еңбек ете білуге баулу, қоғамдық бағытта еңбектенуге үйрету.

Адамның адам болып қалыптасуының құралы еңбек. Еңбектің нәтижесі әрбір адамға, оның еңбекке саналы шығармашылық көзқарасына байланысты. Олай болса бүгінгі таңдағы қоғам қажеттілігі – жас ұрпақтың бойында еңбекке ынталандыруды тәрбиелеу, болашақ еңбек жолын дұрыс таңдауға баулу. Баланың жеке басының еңбекке бейім болып өсуі оны еңбек тәрбиесіне баулуға тікелей байланысты.

Гүл өсірсен терлеп,

Бұнын аты еңбек.

Кесте тіксең зерлеп,

Бұнын аты еңбек.

Қиындықтың бәрін,

Еңбек қана жеңбек, деген өлең жолдарын айта отырып болашақ біздің ізбасарларымыз жас жеткіншектерге «Еңбек түбі береке», «Еңбектің наны тәтті, жалқаудың жаны тәтті» екенін айтқым келеді.

Пайдаланған әдебиеттер.

1. «Мектепке дейінгі педагогика» Алматы «Рауан» 2002ж
2. Қиясов. И. «Баланы адамгершілікке тәрбиелеу» (Тәрбие құралы) 2006ж
3. Кишик.С. «Нравственные воспитание в труде» (Дошкольные воспитание 2006г)
4. Жарықбаев.Қ. Қалиев. С «Қазақ тәлім тәрбиесі» Алматы. 1995ж

5. Алтынсарин атындағы Қазақстан білім академиясы , 2003ж « Еңбекке тәрбиелеу мен оқыту тұжырымдамасы»